

ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ПРИ СТУДЕНТИ С ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОФИЛ

Цонка Каснакова-Иванова
Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. В настоящото изследване е споделен опит в гражданското образование за студенти, същественото значение и необходимостта от това обучение за бъдещите учители. То подчертава също ползите от стратегиите за развитие на критическо мислене в тази област.

Keywords: civic education, strategies for developing critical thinking

В съвременните публикации, поместени в авторитетни списания и издания, дефиницията за гражданското образование няма еднозначно значение. Например Румен Вълчев – един от първите съвременни изследователи на проблема в България, счита, че „гражданското образование е личностното развитие и подготовка на младия човек за социален диалог и сътрудничество на основата и зачитането на човешките права и законите на нашата държава“. Според него същността на гражданското образование е свързана с изграждане на умения и нагласи за практическа реализация „в жизненоважните сфери на семейните отношения, училището, работната среда, малката общност и държава“ (Вълчев, 1996: 3).

Анализирайки понятието „гражданско образование“, други автори посочват правилата и нормите, регулиращи взаимоотношенията между индивида и обществото. Според Д. Коларова, гражданското образование е „интердисциплинарна предметна област, в рамките на която са нужни знания, умения и личностна реализация“ (Коларова, 1997: 24).

Илчо Димитров пък определя гражданското образование като „процес, чрез който социалните знания, ценности и групови идентификации придобиват личностно значение за индивида и се интернационализират от него като ориентири за поведение“ (Димитров, 1996: 5)

Опит за по-пълна дефиниция на понятието правят П. Балкански и З. Захариев. Според тях гражданското образование е:

- вид образование с интердисциплинарен и интегрален характер;
- симбиоза от социални знания, умения, компетентност, ценностни отношения и демократична култура;
- процес на социализация и социална подготовка за усвояване на знания,

умения и компетентност, необходими на индивида за интегриране в социалните структури и активно участие в общественния живот;

- процес на целенасочено педагогическо взаимодействие между обучаващи и обучавани;

- резултат, проявяващ се в активното и ефективното участие на личността като гражданин на определена държава и общество, за утвърждаването, запазването и развитието на човешките права като универсални и неотменни ценности, стимулиращи за морална основа на обществото и за законност на управлението и управляващите;

- качество на придобита образованост и компетентност на личността да живее в разбирателство с другите, да решава реални социални проблеми и ситуации, конфликти и обществени потребности в общностите и институциите на гражданското общество;

- система от организационно-педагогически форми и механизми на диференцирано и интегрирано обучение в учебния процес, в извънкласните и извънучилищните дейности (Балкански, Захариев, 1998: 36).

Авторите сочат, че гражданското образование е призвано да осмисли и наложи една нова гражданска цивилизация, да научи младите хора да знаят и да упражняват своите права, задължения и отговорности.

М. Кемалова споделя идеята, че за да се дефинира понятието „гражданско образование“, трябва да се ограничим „в широко приетите схващания за демокрацията, гражданина и гражданското общество, а така също и за образованието в неговия широк и тесен смисъл като непреднамерено и преднамерено взаимодействие, като вид социална организация, организиран и целенасочен процес, който обхваща както обучението, така и възпитанието“ (Кемалова, 2002: 35). Според нея гражданското образование е иманентна характеристика на човешкото общество, с присъщи му форми и съдържание за различните епохи.

И. Иванов е категоричен, че гражданското образование формира гражданина. „Гражданското общество, пише той, като начин на живот, включващ система от човешки потребности и средства за тяхното удовлетворяване, трудови, социално-икономически, правни и други отношения, а също система от правозащитни органи и различни социални институти, може закономерно да функционира само на основата на *адекватно познаване* на своите собствени закони и на *нравствено-правната воля*, прилагаща това знание в живота“. Той е убеден, че задължение на националната образователна система към гражданското общество е „да *създава гражданина* – живия носител на националното самосъзнание, гражданска култура, морална и правна воля“. Така според него именно такъв гражданин „ще възпроизвежда гражданското общество в съответствие с националната идея“ (Иванов, 2000: 7).

Иванов акцентира на двете социални функции на гражданското образование:

- *репродуктивна (стабилизираща, консервативна)*, свързана с възпроизводството и утвърждаването на съществуващите социални отношения с цел укрепване на политическата власт и конституционния строй;

– *конструктивна (променяща)* – иновационна насоченост, пряк или косвен принос на подрастващите за утвърждаване на новото в политиката, производството, начина на живот (Иванов, 2000:10).

Казаното дотук ми дава основание да изведа собствено работно определение за гражданското образование. Според мен *по своята същност гражданското образование е сложен, многопластов, интегративен, системен, продължителен процес. Неговата основна цел е личностно развитие, формиране на добър гражданин на страната, Европа и света.*

Неговата *сложност* идва от това, че е свързано с мисленето и поведението на отделната личност и взаимодействието между живеещите в едно общество, а то винаги, във всички епохи е *многопластово*. В него живеят хора на различна възраст, с различни природни дадености, образование и интелект, нагласи и манталитет.

Интегративността на гражданското образование е видима. В него се впитат и взаимодействат знания и ценности от областта на историята, социологията, правото, етиката и други науки. Процесът е *системен*, защото се осъществява в определен порядък, стъпка по стъпка през целия човешки съзнателен живот. Това определя характеристиката му *продължителност*.

Защо? Кои са причините, които определят осъществяването на гражданско образование?

На първо място, това са големите промени в съвременния свят, които имат политически, социални, икономически, технологични, културологични измерения.

С „падането“ на Берлинската стена през ноември 1989 г. рухна бариерата между двата свята – капиталистически и социалистически, постепенно се заличава линията, разделяща Европа и света на Запад и Изток. Утвърждава се еднакъв политически модел – този на либералната демокрация. Това доведе до радикални промени в обществото на източните страни. Социалната еднородност се заменя с диференциация и разслоение. Възстановена е частната собственост и тя се превръща в първостепенна икономическа ценност. Утвърждава се икономическата власт на световни корпорации в различните региони на света.

Най-големите и всеобхватни промени обаче са свързани с невероятното развитие на съвременните информационно-комуникационни технологии. Чрез тях главоломно бързо се развиват процесите на глобализация и универсализация във всички сфери на живота. Постепенно се налага общ социален модел на мислене и поведение.

Всички посочени по-горе промени в съвременния свят доведоха и до невероятни културологични промени. Най-сложни според мен са културните взаимодействия. Културата и културната идентичност, която в най-широк смисъл е цивилизационна идентичност, формират моделите на обединяване. Цивилизационният подход отчита тесните културни, междуличностни и исторически връзки.

Най-големите различия между народите, както пише С. Хънтингтън, вече не са от идеологически, политически и икономически характер. Те са от културно естество. Народите и нациите се опитват да дадат отговор на основния въпрос:

„Кои сме ние?“ И те отговарят на този въпрос според С. Хънтингтън по традиционния начин, по който винаги са отговаряли човешките същества – „като се позовават на нещата, които имат най-голямо значение за тях. Хората се самоопределят чрез предци, религия, език, история, обичаи и институции. Те се идентифицират с културни групи: племена, етнически и религиозни общности, нации и – най-масабно погледнато – с цивилизации“ (Хънтингтън, 2003: 22).

Културата е едновременно разделяща и обединяваща сила. Държавите, които имат културно родство, си сътрудничат както в икономически, така и в политически план. Особено благодетелстван в това отношение е Европейският съюз, тъй като в него до момента членуват страни с голямо културно сходство. Това до голяма степен стимулира и техните общи интереси.

На второ място са глобалните промени в съвременното образование, съобразени с новите потребности на епохата.

Ако в предходните човешки цивилизации неграмотните и неуките са могли спокойно и почти безпрепятствено да съществуват, то днес това е почти невъзможно. Живеем в ситуацията на един непрекъснат информационен маратон и ако не участваме в него, сме обречени на гибел – физически и психически. Ето защо паралелно с другите промени се извършват реформи и в образователната сфера. Наред с необходимите знания в различни научни области първостепенна задача на съвременното училище е да направи от младия човек добър гражданин на страната, Европа и света.

На трето място са промените в ценностната система на съвременния човек.

Рухнаха традиционни ценности и норми, свързани с бита, всекидневието, представи за социален ред и взаимоотношения и т. н. Създават се нови, които трудно се приемат. Необходимо е време и многообхватна, системна, целева работа за тяхното моделиране и утвърждаване. Важна роля тук играе както отделният човек, така и всички сфери на обществото.

Къде? В кои области се осъществява гражданското образование?

На първо място *в малките общности* – семейство, род, приятелска среда.

– *Семейството.* ООН обяви 1994 година за Година на семейството, но днес остават нерешени редица проблеми, свързани с него. В Конвенцията на ООН за правата на детето семейството се определя като основна група на обществото и естествена среда за израстване и благополучие на всички негови членове и особено на децата. Акцентира се, че то трябва да получи необходимата защита и помощ, за да поеме напълно своите отговорности в обществото.

Усложняването на социалната среда и адаптирането на детето към тази среда, поставя семейството като основен фактор във формирането на представите му за нея. Тук отделният индивид се ражда и се оформя като личност, изгражда своите възприятия и оценки за други лица или групи, за техните нагласи, преценки, ценностни ориентации, способности и умения.

Важен фактор при формиране представите на децата за семейството е моделът на семейните взаимоотношения. Чрез своята вътрешна структура то насажда кул-

турата си в съзнанието на детето, включвайки го в семейните отношения. Така постепенно, стъпка по стъпка, детето навлиза в системата на обществените отношения чрез семейството.

– *Приятелската среда* е другата микрообщност, важна за менталитета и поведението на всяка личност. Това сочат и народните мъдрости: „Кажи ми кои са твоите приятели, за да разбера ти какъв си“, „С какъвто ходиш, такъв ставаш“ и т. н. Във всяка микросреда се създават определен тип норми и правила, които моделират съответно поведение. Ето защо е необходимо специално внимание към средата, в която расте малкото дете, ученикът и т. н.

В периоди на интензивна промяна в обществото взаимното влияние между различните социални нива се засилва, като нараства скоростта, с която промените в едно от тях рефлектират върху другите. Този „ефект на огледалото“ е отговорен за това, че едни и същи тенденции могат да се забележат в толкова различни образувания, каквито са например ученически клас, група, професионална общност или политическа формация.

Същевременно разпространението на тези тенденции не е равномерно и в голяма степен се обуславя от качествата на отделния човек. Основното, с което се характеризира периодът на преход, е *съжителството* на стари и на нови модели на взаимоотношение, на стари и нови мета-норми, регламентиращи образците на човешки взаимодействия.

– В *големите общности* – училищна, селищна, национална, глобална също се осъществява гражданско образование.

Училището е един от най-важните фактори за гражданско образование, защото точно чрез системната и целенасочена учебно-възпитателна дейност по всички учебни дисциплини и чрез специалната дейност на класния ръководител, на училищното ръководство и на целия педагогически колектив се формира гражданско съзнание и поведение у подрастващите.

Ако някога се е подлагала на съмнение гражданската мисия на училищното образование, то сега тя се изисква на висок глас, макар че има голямо разнообразие на мнения относно нейното място в учебния план.

Гражданското образование е приело различни форми в различните общества. Някъде съществуват предмети с това специфично название, другаде то е приело формата на мултидисциплинарни теми, които трябва да пронизват целия учебен план. От друга страна, въпросите, свързани с това образование, се третират в хуманитарните предмети, каквито са историята и социалните науки, като гражданският дух се придобива и чрез поредица от дейности, свързани със средата на училището.

Селището – чрез своите органи на местната власт и различните граждански организации също може да съдейства в голяма степен за формирането на добрия гражданин. Участието на учениците в различни граждански движения или отделни акции стимулира тяхната социална активност, прави ги съпричастни към проблемите на тяхното селище или регион.

Необятното *интернет пространство* дава възможност за социална активност в национален и глобален план. Съществуват стотици примери за такива действия, свързани с опазване на околната среда или защита правата на определени хора. Ярък пример за изявена гражданска позиция, която надхвърли националните и регионалните граници, е движението „Не сте сами“ в подкрепа на осъдените на смърт български медици в Либия. В него наред с възрастните участваха хиляди ученици и студенти от различни страни.

Съществува широк консенсус по отношение на възгледа, че здравето и стабилността на демокрациите, развитието на обществата, инспирирани от ценността и вниманието към човешките права, и отговорът на предизвикателствата на постмодерното общество не само зависят от добрата организация на държавата, но и от индивидуалната добродетел на всеки един от неговите граждани, от техните нагласи и качества, свързани с диалога, уважението, участието, толерантността и отговорността към собственото им общество и към човечеството като цяло.

„Нежните революции“ в Източна Европа в края на 80-те години на XX в. доведоха не само до радикални политически, икономически и социални промени. За съжаление, не след дълго настъпи и духовен срив, недоверие и несигурност – в обществото, в околните, в самия себе си. В ширещите се процеси на глобализация и универсализация отделният човек се „загуби“.

Състоянието на нашето общество създаването на нови учебни дисциплини както в средното, така и във висшето образование. Една от тях е гражданското образование. В процеса на обучение се изграждат социални умения и отношения – за диалог, за толерантност, за разбиране на другия и другостта, за дискусия и вземане на решения, за хуманизъм и социална активност. В крайна сметка се стимулира цялостното личностно развитие, изгражда се гражданско съзнание и светоглед, които рефлектират в ежедневно поведение на студентите.

Главна цел на гражданското образование е да подпомага развитието и утвърждаването на младия човек като гражданин, който:

- е автономна свободна личност, способна да поема отговорност за себе си и другите;
- познава и отстоява своите права, свободи и отговорности;
- съзнава духовното си единство с българския народ и с европейските народи;
- има осъзнати отношения с държавата и с обществото;
- владее механизми за конструктивно социално участие и промяна.

Към така посочената главна цел се прилагат и конкретни цели на гражданското образование:

- придобиване на знания за жизненоважни социални сфери (семейство, училище, работна среда, малка общност и др.)
- изграждане на граждански нагласи и умения;
- усвояване на общочовешките ценности и на законите на демократичната държава;

- запознаване с устройството и дейността на държавните и съюзните институции (българската държава и Европейския съюз), както и на гражданското общество;

- ориентиране в глобалните и регионалните процеси в динамично променящия се съвременен свят и създаване на отговорно поведение за участие в общественния живот.

Съдържателно гражданското образование се представя от тематична програма, изградена от двадесет и една глобални теми, във всяка от които са заложени общи концептуални и практически компоненти: 1) Ценности на демокрацията; 2) Форми на организация на обществото; 3) Държавна власт и държавни институции в Република България; 4) Основни права и отговорности на българския гражданин; 5) Политически живот в Република България; 6) Териториално и административно устройство на българската държава; 7) Гражданинът и неговото положение в българското общество; 8) Икономически условия за гражданско общество в Република България; 9) Национална идентичност на българския гражданин; 10) Различия и противоречия в българското общество; 11) Религиозни общности и институции в Република България; 12) България в контекста на междудържавните отношения; 13) Глобални проблеми на човечеството; 14) Здравна култура на гражданина; 15) Семейни отношения; 16) Поведение на гражданина в екстремални условия; 17) Гражданинът в информационното общество; 18) Живот в университетската общност; 19) Участие в местния живот; 20) Култура на поведението; 21) Приносът на България в световната култура.

Важен инструментариум за осъществяване на гражданското образование са стратегии за критическо мислене. Те са плод на международната програма „Развитие на критическо мислене чрез четене и писане“ (РКМЧП). Тя е съвместно начинание на Международната асоциация по четене и Университета в Северна Айова, спонсорирано от Института Отворено общество на Джордж Сорос и националните Сорос фондации. Директори на проекта са Джени Стийл и Къртис Мередит от Университета на Северна Айова, Чарлз Темпъл от колежа „Хобарт и Уилям Смит“ и Скот Уолтър от Международната асоциация по четене.

Програмата РКМЧП е съвместна разработка на педагози от цял свят. Целта на това сътрудничество е в учебните зали в различните региони на света да се въведат такива методи на обучение, които насърчават критическото мислене на учащи от всички възрастови групи в рамките на различни учебни дисциплини.

Програмата РКМЧП предлага около 50-60 нови учебни стратегии, съдържащи различни интерактивни и ангажиращи методи на преподаване и учене. Целите на програмата „Развитие на критическо мислене чрез четене и писане“ са:

- да изгради открити, колегиални, дългосрочни взаимоотношения на сътрудничество за преподаватели от различни култури и среди, което ще увеличи разбирането на преподаването и ученето и ще доведе до свободен обмен на идеи между хората;

- да увеличи капацитета на учещите да мислят критично, да се включват в критически разбори, да поемат отговорност за своето учене, да формират самостоятелни

мнения, да проявяват уважение към мненията на другите;

- да представи практически методи за преподаване, базирани върху философски и теоретически издържани идеи;

- да постави преподаването в един разбираем учебен модел, който да подпомага вземането на решения в обучението;

- да даде възможност на преподавателите да поемат отговорността да се превърнат в учители-образци, способни да анализират мисленето и ученето на учениците и да усъвършенстват методите, базирани върху този анализ (Стийл, Дж., К. Мередит, Ч. Темпъл, 1998).

Тази програма отговаря на напрегнатите очаквания и търсения на съвременния български преподавател, свързана е с иновациите в организацията на обучението и методиката за работа в образователния процес. Тя съответства и на идеите за непрекъснато образование, като очертава стратегии за обучение, за самостоятелно учене–изследване и за критично мислене, приоритет в гражданското образование.

Моделът на обучение по програмата се осъществява в три фази: събуждане на интереса, осъзнаване на смисъла и рефлексия (Стийл, Дж., К. Мередит, Ч. Темпъл, 1998).

В първата фаза чрез активни методи (брейнсторминг; зная, искам да узная; свободно писане; асоциативен облак; предвиждане въз основа на термини и др.) се постига пълна мобилизация на интелектуалните и емоционалните ресурси на личността. Различните стратегии не само активизират налични знания, но ги организират в нови системи, създават се продуктивни, оригинални текстове. В процеса на работа се провокират широтата и дълбочината, конкретността и абстрактността, традиционното и оригиналното в мисленето, а в обобщения отговор на отделните групи чрез съпоставимостта на гледните точки се постига както индивидуално обогатяване, така и различна степен на обобщеност, генерират се идеи. Така се идентифицира различният личен опит на участниците, за да се преодолее, преобразува или обогати в крайната фаза, както и да се засили личната мотивация на човека, да се събуди и поддържа творческата му любознателност. На този фон по най-естествения, а не принудителен и досаден начин трайно и интензивно се осмисля и новата, дори недотам интересна информация.

Във втората фаза – осъзнаване на смисъла, се предлагат стратегии за обработка и преобразуване на информацията (интерактивна система за четене и мислене чрез отбелязване (INSERT), дневник със записки в две колонки, обогатена лекция, мозайка, таблица на предсказанията). Най-ценното тук е целенасочената работа върху конкретния текст. Акцентът не се поставя върху усвояване на тежки информационни масиви, а върху развитието на способността на индивида да обработва информацията, за да съумее да я приложи, да я използва творчески или да я прегрупира по определен метод в третия стадий.

Последната фаза е рефлексията. Тя има методологическа, обобщаваща, креативна функция – конструира се ново знание чрез обобщаване, моделиране и преобразуване

на корпуса от установени твърдения във втора фаза чрез нова (дори провокативна) гледна точка. Стратегиите на работа тук (групирание, петстишие, кубирание, дискуссионна мрежа и др.) изискват преосмисляне на информацията, което насърчава гъвкавостта в мисленето, способността за аргументирана позиция и синтез, но допринасят и за изграждане на важната способност за промяна. В крайна сметка се отсява главното от второстепенното, фундаменталните знания и закономерности от детайлите.

Константна величина е само трифазната структура на модела, който се осъществява в образователната практика чрез динамично променящи се конфигурации от стратегии.

В заключение полезността на програмата е в практически приложимата система за обучение в мислене. Тя използва активни методи и се опира на личния опит на индивиди, ситуиран в определена социокултурна среда.

Груповата организация на работа е една от впечатляващите особености на програма RWCT. Тя внася виталност и разнообразие, подпомага изявата на всеки в най-добрата му светлина, носи чувството за собствена значимост. Премахва се високият праг на тревожност и страхът от личен неуспех. Акцентът върху мисленето чрез преобразуване и пресътворяване на учебния материал, прозрачната технология на обучение, яснотата на моделите, на примерните образци водят до максимална концентрация и ангажираност на всички участници в познавателния процес. Малкото време за изпълнение на задачите има тонизиращ ефект върху интелекта на участниците, което провокира умението им да вземат оптимално решение за кратко време, работейки в сътрудничество, в екип.

За въвеждане на Програмата е необходима специална подготовка на преподавателите от различните степени на образованието. Това в Република България се осъществява от Българска асоциация по четене, която е колективен член на Международната асоциация по четене.

Гражданското образование е учебна дисциплина с интерактивни и интердисциплинарни функции. Чрез нея се стимулира съпричастността на младия човек към проблемите на другите, чувството за принадлежност към дадена общност. Поставя се ясно въпросът за смисъла на живота, пътищата на развитие и кои са най-ценните неща в живота. Осмислянето на тези проблеми става интересно и непринудено чрез стратегиите за развитие на критическо мислене от посочената международна програма.

В настоящото изследване участваха 140 редовни и 160 задочни студенти. Редовните студенти са от специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“, II курс и специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ II курс, а задочните – от магистърска програма „Предучилищна и начална училищна педагогика“.

След запознаване на студентите с учебния план и учебното съдържание провеждам анкета, за да добия впечатление за тяхната нагласа, интерес и отношение

към различните проблеми. Отговорите са категорични – 98% считат за изключително необходимо и значимо гражданското образование. Аргументите на студентите са свързани с тоталните промени в обществото и рухването на ценностната ни система, с появата на нови международни организации, които имат важно значение за България, както и с потребността от знания за правата и отговорностите на съвременния човек, потребността от изграждане на социални умения и критическо мислене. Особен интерес студентите проявяват към проблема, свързан с Европейския съюз и европейската интеграция.

При всички учебни занятия студентите проявяват изключителна активност, разработват проекти по различни теми, пишат есета, дискутират толерантно по злободневни въпроси. Всеки студент подрежда и своите артефакти в портфолио, което е огледало на знанията и отношенията на автора към проблемите на гражданското общество.

Резултатите от изследването показват, че чрез стратегиите за развитие на критическо мислене се засилва мотивацията за участие в учебния процес; анализира се много информация и се създават нови концепции; стимулира се процесът на решаване на различни казуси и вземането на решения; изгражда се активна социална позиция. Промениха се в положителна посока и взаимоотношенията между самите студенти. Всичко това беше споделено в анонимните контролни картони, попълнени от участниците в съвместното начинание.

Заклучение

Казаното дотук дава основание да се направят няколко важни извода:

- Да се възпитава в граждански дух е основна задача в свободното общество, такова, каквото има в Европа през последните десетилетия.
- Съществува международен консенсус върху необходимостта от демокрацията и важната роля на образованието в този процес.
- Поддържането на демокрацията се нуждае от подготовка на ефективни, информирани и отговорни граждани. Едно добро гражданско образование трябва да предлага на гражданите познания за принципите и институциите, умения да се мисли критично, да се практикува участие и да се прилага това познание в гражданския живот и в защитата на човешките права и общото благо.
- Това е обучение, което интегрира знания и концепции, процедури, нагласи и ценности, които трябва да се утвърждават по време на цялото образование в училище.
- Всички изследвани документи подчертават необходимостта от създаване на интерактивни и партньорски методики в областта на гражданското образование.
- Изключително важни са усилията, насочени към квалификация на учителите – първоначална и продължаваща през цялата им кариера, и създаването на програми за образование в гражданство.
- Образованието за гражданство се превръща в едно атрактивно предизвикателство в учебната панорама.

ЛИТЕРАТУРА

- Балкански, П. & З. Захариев. (1998). *Въведение в гражданското образование*. София: ИК „Ласка“.
- Вълчев, Р. (1993). Проблеми и измерения на гражданското образование в българското училище. *Отворено образование*, 4.
- Делор, Ж. (1997). *Образованието – скритото съкровище*. София: Изд. на МОН.
- Димитров, И. (1996). *Гражданското образование. Космос*, 4.
- Иванов, И. (1996). *Социално-педагогически проблеми на семейството*. Шумен: ИК „Аксиос“.
- Иванов, И. (2000). *Въпроси на гражданското образование*. Шумен.
- Каснакова, Ц. (1997). *Историческото съзнание на учениците и фактори за неговото развитие*, Ст. Загора: ИПКУ.
- Кемалова, М. (2002). *Гражданското образование*. В. Търново: Изд. „ПИК“.
- Коларова, Д. и др. (1997). *Гражданско образование чрез класните и извънкласните дейности в училище. Стратегии*, 3.
- Корчак, Я. (2001). *Правата на детето – интеркултурен диалог и образование*. Сборник – НК на ОМЕР, Бургас.
- Стийл, Дж., К. Мереди & Ч. Темпъл. (1998). *Модел за критическо мислене в рамките на учебната програма*. София: Фондация „Отворено общество“.
- Barber, B. (1994). *Legislating Civil Society: An Introduction*. ERIC Digest.
- Barber, B. (1995). *The Role of Civic Education: A Report of the Task Force on Civic Education*. The Second Annual White House Conference, Washington. May 19-20.
- Branson, M. (1998). *The Role of Civic Education*. A Forthcoming Education Policy Task Force Position Paper from Communitarian Network, September.
- Butts, R. F. (1988). *The Morality of Democratic Citizenship: Goals for Civic Education in the Republic's Third Century*. Calabasas, California.
- Butts, R. F. (1997). *Education for Civitas: The Lessons Americans Must Learn*. Stanford University, May.
- Butts, R. F. (2000). *From Civism to civitas: A Retrospective on The Morality of Democratic Citizenship: Goals for Civic Education in the Republic's Third Century*. Calabasas, California.

CIVIC EDUCATION FOR STUDENTS WITH EDUCATIONAL PROFILE

Abstract. In the present study is a shared experience in civic education for students. Substantiated the necessity and importance of this training.

It also stresses the benefits of the development strategies of critical thinking in this area.

Assoc. Prof. Tsonka Kasnakova-Ivanova, PhD

✉ Trakia University – Stara Zagora
tel. + 359 42 613 742
e-mail: kasnakova@abv.bg